

den lokala gemenskapen och de dominerande lokala intressena. Kopplingen till en mer nationell samhörighet gjordes genom att visa hur det lokala samhället kunde bidra till försörjningen och förbättringen av det nationella fäderneslandet.

Ytterligare slutsatser hade här kunnat dras om analysen hade breddats något. En behandling av Ortsbeskrivningarna i termer av statusmanifestering hade kunnat visa dem som både syftande till att stärka banden och ordningen inom lokalsamhället och till att manifestera orten gentemot utomstående betraktare. Dessutom hade det varit intressant om Legnér hade diskuterat Ortsbeskrivningarna som en del av en framväxande offentlighet där allmänheten kunde läsa skildringar av rikets olika orter och regioner. Enligt Anthony Smith bidrog ett sådant läsande till skapandet av uppfattningar om gemenskap och tillhörighet mellan människor från olika landsdelar.

Legnér undersöker sedan två verk som på många sätt kombinerade de båda framställningsperspektiven, nämligen Eric Tunelds geografiska beskrivning av Sverige och Abraham Abrahamsson Hülphers resedagbok från Dalarna. Dessa två kapitel är avhandlingens bästa i och med att man får goda inblickar i både hur författarna gick tillväga när de skrev verken och vad beskrivningarna innehåller. I Tunelds verk frambesvors bilden av ett enat rike sysselsatt med uppodling och med människor som hade gemensamma värderingar, dygder och mål. Det var dessa värderingar som konstituerade den nationella gemenskapen, snarare än någon etnisk definierad tillhörighet. Samerna beskrevs dock som ett främmande inslag, främst till följd av deras sätt att leva.

I det senare verket beskrev Hülphers alla orter och socknar i Dalarna, där bland annat Stora Kopparberget och landskapets alla kyrkor skildrades utförligt. Prästerna och ståndspersonerna tilldelades viktiga roller i samhället genom deras upplysta förnuft, medan bönderna var ett lydigt och flitigt kollektiv. Samtidigt gavs allmogekulturen ett positivt värde, eftersom den sågs som uråldrig och som bärare av de gamla svenska dygderna frihet och strävsamhet. Dalarna spelade därmed en viktig roll för den nationella gemenskapen, vilket förstärktes genom den politiska betydelse landskapet hade haft i rikets historia.

Ortsbeskrivningarna fungerade följaktligen främst samhällsbevarande och legitimerande av den rådande ordningen. De bidrog till upprätthållandet av olika lokala identiteter och gemenskaper samtidigt som

orterna på olika sätt även kopplades till ett större helt. Detta är synnerligen intressant, men väcker samtidigt en del frågor. Om dessa beskrivningar främst syftade till att upprätthålla det existerande samhället är frågan samtidigt i relation till vad detta var nödvändigt och varför det blev så viktigt att göra det under 1700-talet? Varifrån kom hoten och det andra som man identifierade sig gentemot? Linda Colley har till exempel visat hur en brittisk protestantisk identitet växte fram under 1700-talet i relation till det katolska Frankrike. Sverige under frihetstiden var visserligen inte invecklat i några stormaktsrivaliteter, men det måste ändå ha funnits behov av att markera tillhörighet gentemot något annat. Var det bönderna, utländska stormakter eller en allt mer kritiserad och åsidosatt hierarkisk ordning under 1700-talets andra hälft som man var tvungen att försvara sig gentemot genom att framhålla det harmoniska i det rådande samhällssystemet? Det hade varit intressant om Legnér hade diskuterat detta mer i avhandlingen.

Detta förtar dock inte intrycket av att detta är en intressant och läsvärd avhandling som ger oss ny kunskap om relationen mellan det regionala och nationella i 1700-talets Sverige.

*Patrik Winton*

Anne-Christine Lindvall, *Bruket av personers i Norrköpings Tidningar 1760 till 1869*, Linköping 2004. (205 s.)

Denna avhandling vid tema Kommunikation i Linköping tar sig an ett ämne, personverserna, som de senaste decennierna tilldragit sig ett relativt stort intresse, särskilt efter Per S. Ridderstads banbrytande undersökningar. Det nya – och förtjänstfulla – är att författaren valt att se på hur denna vid många bröllop, begravning och hyllningar så efterfrågade tillfälleslitteratur utvecklades i tidningsmediet, tidigare har det varit separattycken som stått i fokus för forskarnas intresse. Till det lofvärda hör också ambitionen att följa genren under lång tid, i gott och väl ett sekels tid, liksom ansatsen att se på diktningen i termer av konststillhörighet. En intressant iakttagelse är att personverserna i tidningarna skulle kunna ha bidragit till antikvans genomslag i pressen i stort (s. 104 f), så också att familjenotisens framväxt efter 1830 betydde att personversen flyttades från första sidan till inne i tidningen.

Emellertid har man som läsare många gånger svårigheter att veta i vilken utsträckning resultaten är generaliseringsbara. Det empiriska materialet har som avhandlingens titel gör klart hämtats ur endast en tidning, *Norrköpings Tidningar*, och beträffande den i avhandlingstiteln annonserade utvecklingen för åren 1760 till 1869 har författaren valt att dela upp den i sex undersökningsperioder om tio år vardera. Resterande årgångar faller således bort, varför kan man fråga sig. Materialet, som nu uppgår till 241 personverser, borde inte ha blivit ohanterligt även om samtliga årgångar medtogs. Tidsgränserna för studien är likaså inte klart motiverade: att början tas två år efter att *Norrköpings Tidningar* börjat tryckas ter sig väl inte så underligt, men vad som gör att undersökningen avslutas 1869 framgår aldrig. Inte var väl detta år någon brytpunkt i något avseende? Avhandlingen framstår, även om den nu skrivits i en tvärvetenskaplig miljö, som i hög grad litteraturvetenskaplig. Det ger visserligen en säkerhet i behandlingen av dikternas form. Men dit hör också en ibland onödigt abstrakt språkdräkt, liksom kanske den förbryllande sparsmakade illustreringen som går på tvärs mot en sådan kapitelrubrik som »Det visuella tilltalet».

Med dessa invändningar gjorda, ska sägas att man som läsare inhämtar en hel del. Givande är en längre diskussion om förhållandet mellan till tidningen insända dikter och redaktionens material. När författaren skriver att personverserna efter sekelskiftet 1800 allt mindre »uttryckte samhällets representativa norm» för att i stället desto mer lufta »personliga och privata känslor» (s. 178), vill man gärna tro att det gällde för genren som helhet och inte bara dikterna i *Norrköpings Tidningar*. Av mer generell karaktär framstår också iakttagelsen att bröllopsdikterna försvann långt före 1869 (s. 179), medan begravningsdikten bättre behöll sin aktualitet.

Jakob Christensson

Sofia Ling, *Kärringmedicin och vetenskap. Läkare och kvacksalverianklagade i Sverige omkring 1770-1870*. Elanders Gotab, Stockholm 2004 (285 s.)

Sofia Ling har skrivit en avhandling i historia, om relationen mellan behöriga och obehöriga utövare av läkekunst i Sverige cirka 1770-1870. Ling intresserar sig

för de motsättningar som legat till grund för användningen av begreppet kvacksalveri. Vad uttryckte det, varför skapades det, vilken betydelse har det haft och hur har det förändrats? Under den behandlade perioden genomgick samhället stora förändringar och medicinen befann sig i ett expansivt men samtidigt spänningsfyllt skede. Läkarna professionaliserades under denna tid varvid läkekonsten och dess utövare allt mer reglerades. Men samtidigt som läkarnas status ökade, förblev möjligheterna att bota begränsade under stor del av 1800-talet. Först kring sekelskiftet kunde läkarna erbjuda mer verkningsfulla behandlingar.

Det centrala begreppet i avhandlingen är kvacksalveri och dess förmenta utövare. På ett diskursivt plan analyserar förf. hur begreppet användes i lagstiftning och i medicinska tidskrifter samt hur såväl läkare som anklagade resonerade kring kvacksalveri. En viktig källa är kvacksalveriärenden inför läkarkollegium, som var kontrollerande instans med rättighet att tolka lagtexten. Analysen rör sig på två nivåer. Dels handlar det om att utröna vem som stämplades som kvacksalvare och dels vilken typ av verksamhet man reagerade på. Vidare intresserar sig Ling för konstllhörighet och för sociala, etniska och geografiska aspekter.

Kvacksalveribegreppet institutionaliserades på 1660-talet då kvacksalveriförordningen tillkom. Den syftade i första hand till att skydda läkarna ekonomiskt mot olaga intrång av obehöriga, mot så kallat bönhäleri. Ling menar att detta ensidiga ekonomiska resonemang ersattes av en mer kvalitativ syn på kvacksalvarna. De framställdes som helt utan eller med bristande kunskap, medan läkarna var de som besatt kunskap.

Under 1800-talet utkristalliserades en renlärig skolmedicin och en allt kompromisslösare kritik riktades mot den pluralism som tidigare kännetecknat läkekonsten. Allt som inte ansågs ingå i skolmedicinen utdömdes som kvacksalveri. Bakom låg etablerandet av läkaryrket som profession, vilket krävde avgränsning av gruppen gentemot andra. Ling utpekar även ekonomiska motiv som tydliggjordes när konkurrensen om patienter hårdnade under 1800-talet i takt med att allt fler läkare utexaminerades.

Kvacksalveribegreppet gavs aldrig en entydig och självklar definition. Istället handlade det om att skapa en motbild till skolmedicinen. Syftet var att utesluta snarare än att förklara vari det dåliga och felaktiga låg. Makten snarare än meningen uttrycktes. Kvackarna distanserades retoriskt genom en schabloniserad bild och associerades med nedsättande värdeomdömen.